

Доказове впровадження

Українське законодавство потребує негайних змін щодо розширення прав потерпілих, адже вони є найбільш вмотивованими у встановленні істини в кримінальному провадженні. Представники потерпілих можуть допомагати правоохоронцям збирати докази завдання збитків, що значно пришвидшить розслідування та сприятиме більш ефективному захисту потерпілих

ТАРАС ПОШИВАНЮК, ОЛЕКСАНДР ЛИСАК

ТАРАС
ПОШИВАНЮК
партнер EQUITY

ОЛЕКСАНДР
ЛИСАК
партнер EQUITY

Військова агресія РФ та повномасштабне вторгнення російських військ на територію України в лютому 2022 року — це ті фактори, які призвели до необхідності переходу держави, її апарату та всього українського суспільства в режим воєнного стану.

Загалом під воєнним станом розуміється особливий правовий стан, запровадження якого — вимушений захід, зумовлений збройною агресією на окремих територіях України чи на всій її території або ж іншими обставинами, передбаченими законодавцем. Воєнний стан передбачає надання певним державним органам спеціальних повноважень, необхідність яких викликана важливістю забезпечення національної безпеки та збройної відсічі ворожій агресії. Неминуче запровадження воєнного стану впливає і на конституційні права та свободи українських громадян, адже можливе тимчасове їх обмеження, прямо зумовлене загрозою з боку російської федерації.

НЕЗАЛЕЖНО НІ ВІД ЧОГО

Проте слід нагадати, що, попри будь-які зовнішні фактори, права людини повинні мати виняткову охорону. Таке положення прямо закріплено в Основному Законі нашої держави, де встановлюється, що людина та її природні права є найвищими цінностями соціального значення.

Також законодавством закріплюється положення про те, що захист законних прав і свобод громадян є одним із основних обов'язків держави. Однак конституційно закріплено, що у виняткових випадках, одним із яких і вважається воєнний стан, можуть обмежуватись права і свободи людини і

громадянина. Конкретизація переліку прав, які може бути обмежено, здійснюється нормативним шляхом. Водночас обмеження інших прав, стосовно яких законодавець не передбачив такої можливості, — це пряме порушення прав людини.

Варто зазначити, що права на захист, на доступ до правосуддя — це невідчужувані людські права, які не підлягають обмеженню, тобто не входять до переліку тих, які можуть зазнавати впливу в умовах дії воєнного стану. Однак чи справді це відповідає реальності, спробуємо детально розібратися.

Насамперед слід зауважити, що статтею 59 Конституції України гарантовано право кожного на правову допомогу та можливість її одержання безоплатно у випадках, передбачених законом.

СПІВПРАЦЯ ЗАРАДИ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Упевнено можемо констатувати, що протягом періоду військової агресії і адвокатська спільнота, і в більшості випадків правоохоронна система дотримувалися імперативної конституційної норми щодо забезпечення правовою допомогою учасників кримінальних проваджень шляхом участі адвоката в проведенні тих чи інших слідчих (процесуальних) дій.

Ба більше, за ініціатииви Офісу Генерального прокурора було організовано декілька зустрічей (робочих нарад) за участю представників адвокатури, правозахисних організацій та журналістів. І одним із основних питань для обговорення була саме проблема належного правового захисту осіб, які стали жертвами військової агресії.

Нагадаємо, що надання правової допомоги в рамках кримінального провадження — це не завжди протистояння прокурорів та слідчих проти адвокатів та їх клієнтів. Це також спільна робота з представництва інтересів потерпілих. І саме в період військової агресії, як ніколи раніше, стало вкрай необхідним законодавче розширення прав і повноважень потерпілих. Так, згідно з чинними нормами кримінального процесуального законодавства статус потерпілого можна прирівняти до так званого весільного генерала: наче і є учасником кримінального провадження, але аж ніяк не може вважатися повноцінною стороною з відповідним обсягом прав (наприклад, щодо самостійного збирання доказів) із метою доведення вини та відшкодування шкоди. Водночас доволі часто саме потерпілі є найбільш вмотивованими у встановленні істини в кримінальному провадженні.

Зважаючи на величезну кількість злочинів, вчинених представниками російської федерації, слідчим та прокурорам часто просто фізично бракує часу та сил на повноцінне збирання доказової бази.

І в такому випадку адвокати як представники потерпілих доволі успішно можуть заповнити ці прогалини, тим паче, що значна кількість представників адвокатської спільноти «в минулому житті» були слідчими чи прокурорами і, відповідно, мають необхідні навички й уміння для організації та проведення слідчих (розшукових) дій.

Наприклад, здійснюючи представництво інтересів клієнта, який зазнав значних матеріальних втрат під час окупації одного з районів Київщини, команда адвокатів EQUITY розробила та реалізувала цілий комплекс дій для збирання доказів і встановлення безпосередніх виконавців злочинів.

Водночас такі заходи включали як елементарне збирання інформації з камер відеонагляду, так і призначення незвичайних для мирного, довоєнного життя балістичних експертиз із метою визначення того, звідки відбувався обстріл знищеного майна бойовими снарядами, чи є на озброєнні Збройних сил України такі боеприпаси тощо. Щодо кожної з дій потрібно було постійно комунікувати з представниками правоохоронних органів і просити то підготувати постанову про призначення експертизи, то підписати й надіслати запит про надання інформації в порядку статті 93 КПК України. Однак за

наявності більш широкого обсягу прав потерпіла сторона могла б зібрати величезну кількість доказів власноруч, не відриваючи слідчих чи прокурорів від більш важливих заходів щодо розслідування воєнних злочинів.

НЕОБХІДНЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Тож ми вважаємо, що однією з першочергових змін, які потрібно розробити та винести на розгляд парламентарів, має бути саме законопроект щодо розширення прав потерпілих.

Друге, не менш важливе і доволі болюче питання, яке було предметом обговорення на зустрічах представників прокуратури та адвокатської спільноти, — це забезпечення правовою допомогою всіх, хто її потребує чи кому таку допомогу має бути надано згідно з вимогами закону. Зокрема, йдеться і про росіян, яких обвинувачують у вчиненні воєнних злочинів на території України і жертвами яких стали громадяни нашої держави.

НЕПРОСТИЙ ВИБІР

У таких справах перед адвокатом постає, можливо, найбільш болюче і складне з погляду моралі питання: відмовитися з будь-якої (навіть надуманої) причини від надання правової допомоги окупанту через свої внутрішні патріотичні переконання чи все ж таки виконати професійний обов'язок і піти на угоду із совістю, представляючи інтереси злочинця в суді.

У таких випадках правники вимушені зважати на ризики для життя та здоров'я, які можуть виникнути через ототожнення адвоката з клієнтом, і наслідки людського гніву й осуду, з якими можуть зіткнутися їхні рідні чи близькі. І водночас на іншій шальці терезів — думка, яка не дає спокою, про те, що саме відмова від надання правової допомоги може бути підставою для скасування законного вироку у зв'язку з незабезпеченням державою основоположного права на захист. У такому разі винна особа, яка вчинила воєнний злочин, може лишитись непокараною.

Наостанок хочемо зазначити, що повномасштабна війна російської федерації проти України стала справжнім випробуванням для українського народу й адвокатури як суспільно-правового інституту. Зараз ми проходимо найтяжчі періоди, однак упевнено можемо сказати, що перемога буде за нами.

Віримо в Україну, верховенство права і Збройні сили України!